

یادداشت مدیر مسئول

مشروطیت؛ اسناد ملی و تاریخی

یگانه گنج که در روزگار می جستم
دو چیز بود: یکی «عشق» و دیگر «آزادی»
برای عشق چو حاجت فتد، سپارم جان
ولی نثار کنم، «عشق» را برای «آزادی»

انقلاب مشروطیت، یکی از بزرگ‌ترین و مهم‌ترین وقایع سیاسی، اجتماعی و فرهنگی در تاریخ معاصر ایران است که بر اثر کوشش و فداکاری بسیاری از اقتشار مختلف مردم ایران و برای رهایی از ظلم و ستم و به دست آوردن عدالت، به وجود آمد و فصل جدیدی در تاریخ این سرزمین گشود. علت‌های متعددی برای ریشه‌یابی‌های اجتماعی، اقتصادی و سیاسی انقلاب مشروطیت بیان می‌شود. از جمله پارهای بر این باورند که پیدایش مشروطیت در ایران، در نتیجه برقراری ارتباطات سیاسی، اقتصادی و فرهنگی ایران با کشورهای اروپایی بود. مرحوم دکتر اسماعیل رضوانی، معتقد بود که مورخان، می‌باید سال ۱۲۱۲ق. / ۱۷۶۱ش. / ۱۷۹۷م. را - که سال تاجگذاری فتحعلی شاه قاجار است - سرآغاز تمام تحولات اجتماعی، سیاسی و اقتصادی ایران بدانند و پایه و مایه و ریشه و اساس هر تحولی را در تاریخ معاصر ایران، باید در پادشاهی وی جستجو کرد. زیرا مقارن با همین سالها، به واسطه ظهور ناپلئون در فرانسه و الکساندر اول در روسیه و تکمیل استعمار هند به دست کمپانی هند شرقی انگلیس، کشور ماناگهان در گردونه سیاست بین‌المللی قرار گرفت و به اقیانوسی طوفانی مبدل شد که هر موجی که از آن برمی‌خاست، موج دیگری را در پی داشت.

در همین سالها، به واسطه رقابت و زور آزمایی سیاسی بین سه قدرت بزرگ اروپایی یعنی روسیه، انگلستان و فرانسه، ایران به مهره‌ای حساس در صفحه سیاست جهانی تبدیل شد. روسیه و فرانسه هر دو به منظور ایجاد مزاحمت برای انگلستان، می‌خواستند به هند دست اندازی کنند و ایران به علت موقعیت جغرافیایی ویژه خود، بهترین کشوری بود که می‌شد از آن در اجرای این مقصود کمک گرفت. از سوی دیگر، برقراری ارتباط میان ایران و اروپا، منجر به نوعی استثمار اقتصادی ایران شد. امتیازات گوناگون اقتصادی از قبیل ساختن خط‌های راه آهن، استخراج معدنها و بهره‌برداری از سایر

منابع طبیعی کشور، واگذاری امتیاز کشتیرانی در رود کارون، خرید و فروش تنباکو و توتون به تالیوت به مدت پنجاه سال، امتیاز استخراج نفت، خلاصه و به قول مرحوم جمالزاده، واگذاری «هست و نیست ملت ایران» به اروپا و در رقابت اروپا به روسیه، موجب بیکاری بسیاری از کارگران و هنرمندان می شد تا جایی که براساس نوشته کتاب «انقلاب مشروطیت و ریشه‌های اجتماعی و اقتصادی آن» در حدود سه میلیون و نیم پیشه‌ور، در آستانه افلاس و بیماری قرار گرفته بودند.

همچنین، ستمگری پادشاهان قاجار و بی‌تدبیری و بی‌کفایتی آنها، ظهور مردان آگاه و آزادیخواه، همچون میرزا تقی خان امیر کبیر، پیدایش روزنامه در ایران با چاپ روزنامه کاغذ اخبار و چاپ شبنامه‌ها و بیانیه‌ها، انتشار سفرنامه‌ها، تأسیس مدارس و تشکیل انجمنها و محافل سیاسی و بروز وقایع سیاسی در جهان، همه و همه بیداری مردم را در پی داشت؛ تا جایی که مردم ایران، تمام عقب‌ماندگیهای خود را ناشی از حکومت استبدادی دانستند و برای برانداختن آن و روی کار آوردن دولتی ملی که پایه‌اش بر قانون، عدالت، مساوات، برابری، لیاقت و شایستگی استوار باشد، قیام کردند و بالاخره در نتیجه آن کوششها، انقلاب مشروطیت پیروز شد و سرانجام در روز چهاردهم جمادی الثانی ۱۳۲۴ ق. / سیزدهم مرداد ماه ۱۲۸۵ ش. / پانزدهم اوت ۱۹۰۶ م. مظفرالدین شاه، فرمان اعطای مشروطیت را صادر کرد و فصلی دیگر در تاریخ ایران زمین ورق خورد.

برای درک بیش‌تر اهداف، آرمانها، عملکرد و نتایج انقلاب مشروطه، با توجه به فقر منابع، می‌باید اسناد ملی و تاریخی بیش‌تری گردآوری و پردازش کرد و در دسترس پژوهشگران قرار داد تا بدین وسیله تمامی زوایای مکتوم و پنهان پدیده مشروطیت شناخته شود؛ همچنین در لابلای اسناد نویافته، به دنبال ریشه‌های مشروطیت، نسبت مشروطیت با تفکر شیعی و مرجعیت، نگاه علمای دینی، دلایل و انگیزه‌های طرفداران و مخالفان مشروطه، نسبت روشنفکران با مشروطه، بسترها و زمینه‌های پیدایش مشروطه، تأثیر استعمار خارجی و استبداد داخلی، تحولات سیاسی، اجتماعی و فرهنگی، دستاوردهای مشروطه، و سرانجام دلایل شکست آن پرداخته شود.

برای گام برداشتن در این مسیر، شماره ۶۲ فصلنامه گنجینه اسناد به عنوان «ویژه‌نامه مشروطیت» اختصاص یافته که امید است مورد توجه خوانندگان ارجمند قرار گیرد. از خاندانهای کهن و شخصیت‌های فرهیخته نیز انتظار می‌رود چنانچه اسناد و عکسهایی از آن جنبش مردمی در اختیار دارند، با اهدای اصل یا تصویری از آنها، معاونت اسناد ملی را در زمینه گردآوری سوابق مشروطیت و خدمت‌رسانی بیش‌تر و بهتر در این مقوله به پژوهشگران، یاری رسانند. ما نیز به سهم خود سپاسگزار همت بلند و والای شما هستیم.

کیانوش کیانی هفت‌لنگ